

De Beer. Schelpenstrand met op de achtergrond de monding van de Nieuwe Waterweg met schepen. Foto: Frans Kooijmans.

1935 Veertig jaar Stichting Natuurmonument De Beer 1975

Gerard L. Ouweneel

Zeventig jaar geleden had de oprichting van de Stichting Natuurmonument De Beer plaats. Veertig jaar later werd deze ontbonden. In die vier decennia onderging Nederland een metamorfose. Met de mededeling dat in het Nederland van 1950 één op de vijf gezinnen een boerenbestaan leidde en dat rond 2000 dat nog slechts voor één op de vijftig gold, geeft Geert Mak die verandering treffend aan. In die veertig jaar moest de delta van Zuidwest-Nederland bovendien het hoofd bieden aan grote cultuur-historische ingrepen. Destijds werd tot oprichting van een stichting besloten om tot een doeltreffender bescherming en een beter beheer te komen van De Beer, het westelijk deel van het eiland Rozenburg. Het lot van dit gebied is bekend. Anno 2005 zal minder bekend zijn dat de stichting nog een rijtje andere in de delta liggende gebieden onder haar hoede had, natuurterreinen met ook thans klinkende namen, die veel hebben te danken aan het door 'de Beer' destijds gevoerde beheer.

De oprichting van de stichting gebeurde in opdracht van de minister van Economische Zaken. Bij notariële acte van 6 juli 1935 werd de plaats van vestiging het kantoor van de rentmeester der domeinen in Klundert. Als kapitaal kreeg de stich-

ting 25 gulden toebedeeld. Benoeming van de bestuursleden gebeurde door de minister, die ook de voorzitter aanwees. Kort nadien werden de ministeriële verantwoordelijkheden verlegd naar de Ministeries van Financiën en van Onderwijs, Kun-

sten en Wetenschappen, het latere, thans niet meer bestaande Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Deze beide ministeries bleven de leden van het stichtingsbestuur benoemen. Op een waarschijnlijk in de vijftiger jaren op De Beer genomen foto staat het toen in functie zijnde bestuur geportretteerd. Kennelijk werd de opening van het Jacob Bakker Bos gebied. Bestuurslid Jacob Bakker, bijnaam Jacob met de baard, bekleedde een hoge functie bij de belastingdienst. Op de bewuste foto zijn onder andere te herkennen Jan Drijver, de directeur van Domeinen Hendrik Bakker, bestuursvoorzitter Z.Y. van der Meer, Gerrit Brouwer en ook Tom Lebret. Helemaal links op de foto staat de in 1993 overleden Wiebe Korfmaker, vanaf 1945 tot het einde opzichter van De Beer.

Via de benoemingsvoorschriften bezat Den Haag dus een absolute bestuursautonomie. In een tijd waarin natuur volstrekt ondergeschikt was aan andere belangen, kwam zulks autoriteiten goed van pas. Zo kon het gebeuren dat tijdens de Tweede Wereldoorlog grote delen van het Wijde Slik en de verder Rozenburg in gelegen delen van het natuurmonument werden bedijkt en/of omgevormd tot akkerland. In 'Het Vogelciland' is te lezen hoe weergaloos mooi deze gebieden moeten zijn geweest. En hoe stelde het stichtingsbestuur zich op voor en tijdens de liquidatie van De Beer door Rotterdam? Wellicht dat het op stapel staande boek van Ed Buijsman daarover meer inzicht zal verschaffen.

Atlantikwal

Vorig jaar plaatste Ed Buijsman in Nederlandse natuurtijdschriften een oproep waarin hij verzocht om materiaal over De Beer. De aanleiding was curieus. 'Ik was bezig', zo vertelde Ed, 'om succesievelijk na te gaan hoe het er nu uitziet op de plaatsen die staan afgebeeld in het Thijsse-album Onze Groote Rivieren. Daarbij kwam ik ook bij Voermans'schilderij van De Beer. In vergelijking met het schouwspel dat Voerman daar aantroef is er thans, behalve de toren van Brielle, niets meer van terug te vinden...'

Geboeid geraakt door de historie van Rozenburg, en speciaal die van de westpunt, begon Buijsman informatie bijeen te zamelen, niet alleen over de natuurwetenschappelijke waarden, maar juist ook over bestuurlijke achtergronden,

hoe het toeging bij de besluitvormingen die er toe leidden dat het gebied een halve eeuw geleden op de schop ging en niet in de laatste plaats over de gang van zaken tijdens de Duitse bezetting. Op De Beer bouwden de Duitsers de grootste fortificaties van hun Atlantikwal. Buijsman verkreeg foto's van een inspectiebezoek aan die enorme versterkingen door de Wehrmacht-opperbevelhebber Rommel in maart 1944. Allemaal tevergeefs. Een paar maanden later zouden de geallieerden landen in Normandië. Na de Duitse overgave in 1945 kwamen de broedvogelrapportages weer op gang. In hun 'Kustbroedvogels in het Noordelijk Deltagebied' geven medewerkers van het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) een voortreffelijk historisch overzicht van de aantallen broedende kustbroedvogels op De Beer en in andere door de stichting in Zuidwest-Nederland beheerde gebieden. Liep men ooit als vogelaar op De Beer rond, dan is men nu tenminste de 60 jaar gepasseerd. En deed men dat in de periode kort na de Tweede Wereldoorlog, dan heeft men thans tenminste de leeftijd bereikt van de zeer sterken. Met andere woorden, er resteren niet veel lieden met wie te praten valt over hun herinneringen.

Deltaplan

Per 15 januari 1950 gaf de Dienst der Domeinen aan de Stichting De Beer de Scheelchock in beheer. Op 19 maart 1951 de Punt van Goeree. Daarna, op 1 januari 1959, kwam de Kwade Hoek erbij. Tussen 1960 en 1962 volgden successievelijk de Hompelvoet, het Katseplaatje, een deel van de in het Veerse Meer gelegen Goudplaat en de Middelpaten. Met ingang van 1 april 1962 pachtte de Stichting voor een symbolisch bedrag het jachtrecht op de Ventjagersplaten, onder het beding dat dit gebied beheerd zou gaan worden als watervogelreservaat. Als laatste kwam per 1 april 1974 de in het Haringvliet gelegen Slijkplaat erbij. Om deze naar behoren te gaan beheren kreeg men weinig kans. Negen maanden later werd de Stichting Natuurmonument De Beer ontbonden en het beheer over de gebieden deels ondergebracht bij de Vereniging Natuurmonumenten, deels bij Staatsbosbeheer. Omdat alle bij de stichting in beheer zijnde terreinen te maken kregen met de gevolgen van de deltawerken die na 1953 in uitvoering kwamen, kon men de mouwen opstropen.

Opkomende vloed Plaat van Scheelhoek. Pinksteren 1950. Foto: Jan van Tussenbroek.

Door de komst van de Haringvlietdam geraakte de Plaat van Scheelhoek geheel in de verdrukking. Zo kort na na de liquidatie van De Beer viel het besluit dit gebied wél te behouden als reservaat, zonder dat er overigens kijk op was iets van de oude glans van de Scheelhoek te bewaren. Bij de reconstructie van het binnendijks komende reservaatgebied van 180 hectare, stond voorop het behoud als pleisterplaats van (Grauwe) ganzen, een doelstelling die thans, 40 jaar later, wellicht verbaast. Door de komst van de Brouwersdam in combinatie met de sluiting van de Grevelingen ging het karakter van de Punt van Goeree verloren. De zich nu ter plekke bevindende massieve duindoornstruwelen, missen iedere relatie met de luisterrijke ambiance van de oude Punt. Op de Kwade Hoek poogde Rijkswaterstaat de milieu-dynamiek uit te bannen. Voorts kreeg het gebied te maken met een sterk veranderend stromingspatroon en een hogere vloedstand. De overige terreinen kwamen te liggen in tijloze of nagenoeg tijloze compartimenten. Na

1974 zetten Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer het werk van de stichting voort. Inzichten veranderden, ervaring en kennis namen toe, soms moesten doelstellingen worden bijgesteld en werden ook (van tijd tot tijd) de budgetten ruimer. Wanneer wij nu naar de Scheelhoek, de Kwade Hoek, de Ventjagersplaat en andere voormalige 'De Beer-gebieden' kijken, dan is de conclusie dat de resultaten slechter hadden kunnen zijn.

Grote Sterns

Degeen die de historie van de stichting vergeleekt met die van de Grote Sterns in dit land, speciaal in Zuidwest-Nederland, ziet parallellen. In het veertigjarige bestaan boden een of enkele van de beheersgebieden doorlopend onderdak aan Grote Sterns. Soms totaal tegen de 15.000 paren, maar in 1965 slechts aan enkele tientallen. Vooral als gevolg van de aanwezigheid van chloor-koolwaterstoffen in de Nederlandse kustwateren, was in dat jaar het nationale broedbestand teruggelopen tot circa 800 paren op Griend, in de

Kolonie Grote Sterns op de Scheelhoek, zomer 1950. Foto: Jan van Tussenbroek.

Waddenzee. In dat rampjaar verbleven toch nog enkele tientallen paren in de Grevelingen, op de Hompelvoet. Dit bestandje was het trieste overschot van de niet lang daarvoor nog indrukwekkende glorieuze deltapopulatie van de soort. Dankzij sluiting van de litigieuze giffabriek in het Botlekgebied, bewaking en een gericht beheer volgde een herstel, zij het aanvankelijk tergend langzaam. Daarbij speelden in de delta de Kwade Hoek en de Hompelvoet hoofdrollen. Begin jaren zeventig verlieten ze de Kwade Hoek. Toen in 1975 de stichting werd ontbonden, broedden op de Hompelvoet weer 2100 paren. Ze bleven de Hompelvoet en de nabijgelegen Markenje trouw tot en met 2002. In 2003 gingen ze over naar de voor de zuidoever van de Grevelingen gelegen Kleine Stampersplaat, een verhuizing die 'mister sandvicensis' Kees de Kraker had voorspeld. Daardoor had de provincie Zuid-Holland voor het eerst in 74 jaar geen broedende Grote Sterns. Niet voor lang. Op 12 mei 2004 vond René van Loo 32 nesten op de in het Haringvliet gelegen

Slijkplaat, in een kolonie van 548 (!) Zwartkopmecuwen. Een vestiging in zoet water, hetgeen in Nederland voor het laatst gebeurde rond 1960, toen ze broedden op kunstmatige eilandjes in het Veluwemeer. In 2004 was de meest vreugdevolle gebeurtenis de terugkeer van Grote Sterns in de Flauwersinlaag. Terug na ruim 40 jaar afwezigheid! Twijfelloos de kroon op het werk aan herstel van de Schouwse zuidkust. Vanaf de Inlaagweg was het genieten! Waarmee overigens niet gezegd dat in Zuidwest-Nederland de Grote Stern nu weer voor een reeks van jaren vaste stekken heeft gevonden. Zeker niet!

Van De Beer resteert alleen een gebiedje gelegen aan de binnenzijde van de Brielse Dam, op kaarten vermeld als 'de kleine Beer'... je moet maar durven. Verder tijdschriftartikelen, foto's, zwartwitfilms van Simon de Waard, het in Amsterdam liggende stichtingsarchief en beelden op het netvlies bij zestigplussers. En dan hopelijk te zijner tijd Ed Buijsmans boek 'Een eerste klas landschap', een uitspraak van Jac. P. Thijsse over De

Beer. Maar er zijn wel weer of nog steeds Grote Sterns! En misschien wel steeds meer, zodat het ernaar uitziet dat de deltapopulatie van deze grandioze soort na veertig jaar de wind weer wat in de zeilen krijgt, weer vitaal is. Zo ja, dan is dat mede dankzij het werk destijds van de Stichting Natuurmonument De Beer.

Literatuur

- BLUSEKOM, G., F.P.J. KOOYMANS, M.G. RUITTEN EN N. TINBERGEN. 1930. Het vogeleiland. Uitgeverij A.G. Schoonderbeek, Laren.
- BUJSMAN, E. Een eerste klas landschap. De geschiedenis van het natuurmonument De Beer. In press.
- DAM, A. EN D. WILBRINK. 2004. Lijst van waargenomen vogelsoorten. In S.J. Breedveld, A. van Dam, W.J. Hollaar, K. Tanis, B. van der Velden en G.J. de Zoete: Tussen Haringvliet en Grevelingen. Vogels van Goeree-Overflakke. Middelharnis.
- LEBBRE, T. 1967. De toekomst van het reservaat de 'Plaat van Scheelhoek'. De Levende Natuur 70: 150-155.
- KRAKER, K. EN P. DERKS. 2003. Verslag Hompelvoet/Markenje 2002. Ecologisch adviesbureau Sandvicensis. Burgh-Haamstede.
- MAK, G. 2004. In Europa. Uitgeverij Atlas, Amsterdam/Antwerpen.
- MEER, Z. Y. VAN DER. 1975. Kort overzicht van de geschiedenis van de stichting 'Natuurmonument De Beer'. In 'Verslag over het jaar 1974' van de Stichting Natuurmonument De Beer.
- MEININGER, P.L., F.A. ARTS EN N.D. VAN SWELM. 2000. Kustbroedvogels in het Noordelijk Deltagebied: ontwikkelingen, knelpunten en potenties. Rapport RIKZ/2000.052. Rijksinstituut voor Kust en Zee/Stichting Ornithologisch Station Voorne. Middelburg/Oostvoorne.
- OUWENEL, G.L. 2004. Verleden, heden en toekomst van de Plaat van Scheelhoek, een uniek vogelreservaat. In S.J. Breedveld, A. van Dam, W.J. Hollaar, K. Tanis, B. van der Velden en G. de Zoete: Tussen Haringvliet en Grevelingen. Vogels van Goeree-Overflakke. Middelharnis.
- OUWENEL, G.L. 2003. De Beer. In 'Vierkenstreken'. Uitgave 'Het Vogeljaar', Hedel.
- ROOTH, J. EN M.F. M'RZER BRUIJS. 1959. De Grote Stern (Sterna sandvicensis) als broedvogel in Nederland. Limosa 32: 13-23.
- TENFIRA, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Deventer.
- THYSSE, JAC. P. 1938. Onze groote rivieren. Uitgave Verkade's Fabrieken NV, Zaandam.
- VOOBS, K.H. 1995. In de ban van vogels. Uitgeverij Scheffers, Utrecht.
- WERKGROEP AVIFAUNA NATHUR- EN VOGELWACHT SCHOUWEN-DUIVELAND. 1986. De vogels van Schouwen-Duiveland. Zierikzee.